

ՎԱՀԵ-ՎԱՀԵԱՆԻ ԱՎԱՆԴԸ

Posted on October 12, 2013 by Keghart

Category: [Opinions](#)

Կը Մեծարեն Իր Աշակերտները

Վիգեն Լ. Ադդարեան և Երան Գույումճեան

Կը Մեծարեն Իր Աշակերտները

Վիգեն Լ. Ադդարեան և Երան Գույումճեան

«Բանաստեղծին Սիրտը»

Երան Գույումճեան, Նիկոսիա, 9 Հոկտեմբեր 1913

✘ Ընթերցողի սեղանին է դրուած յոյժ բովանդակալից եւ հետաքրքրական գիրք մը՝ ՎԱՀԷ-ՎԱՀԵԱՆԻ «ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻՆ ՍԻՐՏԸ», որ կը պարփակէ՝ բանաստեղծ, խմբագիր, կրթական մշակ եւ ազգային հասարակական գործիչ Վահե-Վահեանի նամականին: Հատոր մը՝ այս, որ լոյս է տեսած խմբագրութեամբը եւ ծանօթագրութեամբը հայ գիր ու գիրքի անխոնջ մշակ Արամ Սեփեթճեանի, Սիփան Հրատարակչատունէն, 2012-ին եւ՝ բաղձանքովը հանգուցեալ հեղինակին, որ իր մօտ գտնուող նամակներու ծրարը յանձներ էր որդիին՝ ճարտարապետ Յուլակ Ապտալեանին, առ ի հրատարակութիւն իր շիջումէն ետք:

Նամակագրութիւնը՝ մեր գրականութենէն ներս եւ առհասարակ, նոր տարածքով կը հարստացնէ նամակագրին ներաշխարհի բացայայտումը: Անիկա անկեղծ հաղորդակցութիւն է, գերազանցօրէն, մտերիմ զրոյց, խոհի եւ յոյզի խոստովանանք, որոնք անմիջականօրէն կը բխին հեղինակին ներաշխարհէն, առանց հպումին՝ ներքին խմբագրին, որ հաւանաբար անոնցմէ պիտի զեղչէր բառեր ու տողեր, հրապարակումի «անյարմար» թուացող կամ դատուող...: Իսկ երբ նամականիին հեղինակը բանաստեղծ հոգի մըն է զգայուն՝ տառապանքի դժոխքէն անցած, յետ-Եղեռնեան Սփիւռքի գրական-կրթական-մշակութային-հասարակական կեանքի վկան ու ամբողջանուէր մասնակիցը, այն ատեն այդ նամակագրութեան հրատարակութիւնը կը դառնայ նաեւ ու յատկապէս վաւերագրական արժէք ներկայացնող հատորի մը լոյս ընծայումը, մեր պատմութեան մէկ փոթորկայոյզ շրջանի խորապրուած փորձառութեան մը արձագանգը....:

Վահե-Վահեանի հրապարակուած նամակներէն քիչեր միայն ունին ներանձնական բնոյթ, ուղղուած սիրուած եակներու, ընտանեկան անդամներու թէ մտերիմներու: Մեծաւ մասամբ, անոնք ուղղուած են իր ժամանակի գրական, հասարակական, հայրենի կարկառուն դէմքերու եւ կը շօշափեն գրական-գեղագիտական խնդիրներ,

այլեւ՝ մեր ժողովուրդն ու հայրենիքը յուզող խռովքներն ու տագնապները, ազգային-հասարակական դրական թէ ժխտական երեւոյթները, որոնք միասնաբար կը հիւսեն մեր պատմութեան արդի ժամանակաշրջանի տարեգրութիւնը: Այդ բոլորին մէջ, կը ցցուի պատկառազօու հասակն ու անհատականութիւնը ՎԱՀԷ-ՎԱՀԵԱՆԻ՝ խորապէս սկզբունքային ու գաղափարապաշտ, զօրաւոր համոզումներու տէր, բծախնդիր ու խղճամիտ, արի ու տոկուն...ամբողջանուէր կամաւորագրեալը հայ գիր ու գրականութեան, ազգին ու հայրենիքին...:

Տարագրութեան գեղեցիկ անցած բանաստեղծը՝ իր նամակներուն մէջ, մշտապէս պիտի մնար հալածանքին տակ՝ իր ենթագիտակցութիւնը խռովող աքսորի պատկերներուն եւ սարսափի վերապրումներուն: Լիւսի Փոթուքեանին (Չարիֆեան) ուղղուած նամակին մէջ, բանաստեղծը կը գրէ այնքան յատկանշականօրէն. «Միտքս կ'երթայ նորէն իմ մանկութեանս, աքսորի ճամբուն: Մսագործի դանակէն սկսեալ մինչեւ մանգաղով, կացինով ու հրազէնի տեսակներով զինուած խուժանը իջաւ մեր վրայ սեւ ամպի պէս, մարմնացեալ մղձաւանջի՛ նման, երկու կողմերն ի վար խոր ու երկար այն կիրճին, ուր իրարու սեղմուէր, անշարժացեր էինք մենք, բազմութիւն մը՝ հազար հինգ հարիւրէ աւելի կիներու եւ մանուկներու: Գունափոփոցեցաւ մէկէն ամէն բան: Ծուխի եւ արիւնի խառնուրդ մը պղտորեց մեր աչքերը, ու սարսափը տուաւ տարօրինակ զգայութիւն մը մեզի: Սկզբնական գոռում-գոչումին յաջորդեց պապանձում մը կատարեալ:...Մնացինք մենք շշմած՝ մեր մեռելներուն առջեւ, վիրաւորեալներուն խուլ հառաչանքին դիմաց, թշուառ ցուցադրութեամբ մը կիսամերկ մարմիններու ...: Այնուհետեւ, վերապրողներուս բաժինը եղան՝ լա՛ցը անօթութեան ու ցաւի, ստորնացո՛ւմը նախատինքի, ներքին ճանկոտուքը անարգելի վերյիշումներուն ու տեսակ մը վրէժխնդիր կիրք՝ ապրելու, տեսելու եւ փոխհատուցման...»:

Ապրելու եւ տեսելու այդ վրէժխնդրութեան ամենէն ազնիւ արտայայտութիւնը Վահե-Վահեան գուցէ գտաւ գրելու, ստեղծագործելու իր տենդին մէջ...: Նշան
Պէշկեթաշլեանին գրած իր նամակին մէջ, դիպուկ են իր խօսքերը մեր լեզուին մասին, որուն նուիրուեցաւ ան իր գրականութեամբ, ուսուցչութեամբ եւ «Անի» գրական հանդէսի խմբագրութեամբ: «Մեր հարստութեան վերջին լուման է մեր լեզուն: Եթէ կորսնցնենք նաեւ այդ մնացածը, մեզի կը մնայ գերեզման փնտռել մեր սնանկ գոյութեան համար»:

Յանուն հայ լեզուին ու հայ գիրին, գաղափարին ու գեղեցկութեան համար մղուած անհատնում եւ հոգեւոր ճիգ էր «Անի» ամսագրի խմբագրումը՝ շուրջ տասը տարի անընդմեջ: Հոսանքին դէմ թիավարելու սպառում մը՝ արտասահմանեան մեր պայմաններուն մէջ: «Պէտք է որ աշխատինք եւ տանք սրտագին, հոգիով», կը գրէ ան Հրաչ Չարդարեանին հասցեագրուած նամակին մէջ. «Քիչ անգամ մեր ժողովուրդը պէտք ունեցած է իմացական առողջ սնունդի՝ ա՛յնքան անհրաժեշտաբար որքան ներկայիս:...Դուք կոչուած էք ազգին ու մարդկութեան ձեր պարտքը հատուցանելու՝

գեղարուեստական գրականութեան ուղիով...»: Իր ծրագիրն էր, արդարեւ, արտասահմանի լաւագոյն գրական ուժերը համախմբել «Անի»ի մէջ: *«Պետք է որ Սփիւռքային գրականութիւնը ստանայ յստակ դիմագիծ, միակ եւ ընդհանուր հայ գրականութեան մը երջանիկ իրականացումէն առաջ, որպէսզի վերջին արդիւնքին մէջ կարենայ ունենալ իր բարենպաստ դերը»*, կը գրէ ան Պետրոս Չարոյեանին, կոչ ընելով միաժամանակ որ աշխատանք տարուէր որ գրական այս շարժումին իրենց աշխատակցութիւնը բերէին բոլոր անոնք, որ ունէին գրական շնորհ եւ գաղափարական նուիրում: Գրական-գեղարուեստական երկի մը բուն արժեքափը Վահեան պիտի փնտռէր գերազանցօրէն՝ մարդու ներաշխարհէն ներս, ցարդ չայցելուած խորութիւններ խուզարկելու միտող անոր բերած թափանցամիտ հայեացքին մէջ:

Առօրեային բռնակալութիւնը, սակայն, կը կլանէր զինք, քանզի Վահե-Վահեան էր նաեւ կրթական տիպար մշակ՝ կոչումով, պատրաստութեամբ, իտեալով ու նուիրումով: Բենիամին Նուրիկեանին ուղղուած իր նամակին մէջ, ան կը գրէ սրտացաւօրէն. *«Առօրեան է որ կը կլանէ զիս: Դասաւանդութիւն, դպրոցական անհամար տետրակներու սրբագրութիւն եւ յետոյ «Անի»ն, միւսակս, անօգնական»:* Կային անհամար դժուարութիւններ՝ ամսագրին նիւթականի ապահովումը, աշխատակիցներ գտնելու, ամսագիրը տարածելու գործը: Ի գուր չէ, որ խմբագրի իր աշխատանքին մասին անդրադառնալով, ան պիտի ըսէր, թէ անիկա *«անընդհատ ու կաթիլ-կաթիլ սպառում»* էր: Տակաւ պիտի սրտնեղէր բանաստեղծը ի տես Սփիւռքի մեր գրողներուն մօտ հաւատքի ու խանդավառութեան պակասին՝ հայ գիր ու գիրքին նկատմամբ: Ան սրտագին կ'աւաղէ. *«Չիս մոռցան ու բոլորովին միւսակ թողուցին գրիչի ու գաղափարի այն եղբայրներս մանաւանդ՝ որոնց օժանդակութեան, գործակցութեան վրայ հաշուած էի ես, երբ յանձն կ'առնէի ամսագիր մը հրատարակելու տաժանքը»*, Հրաչ Չարդարեանին գրուած նամակին մէջ:

Վահե-Վահեանի մխիթարանքի ու ներշնչման գերագոյն աղբիւրը պիտի ըլլար վերածնած հայրենիքը: Յատկանշական են նամակի մը հետեւեալ տողերը՝ *«Մեր մխիթարութիւնն ու փա՛ռքը կը մնայ նորէն՝ ապրող, ամէն օր քիչ մը աւելի զօրացող ու գեղեցկացող մեր հայրենիքը, որ եթէ չէ տակաւին լիալիր վարձքը մեր դարաւոր եւ արհնտ մաքառումին, միա՛կ դարբնոցն է սակայն, ուր կը ջրդեղուի պողպատը մեր իրաւասպահանջ կամքին»:*

Տակաւին, ինչպէս յայտնի կը դառնայ իր նամակներէն, Վահե-Վահեանի գործունեութիւնը չսահմանափակուեցաւ իր խմբագրական, ստեղծագործական եւ կրթական աշխատանքներով միայն, ան հայ մամուլին մէջ եւս բերաւ իր քաղաքացիական սկզբունքային կեցուածքէն բխող թանկագին աշխատակցութիւնը, ինչպէս նաեւ՝ արտասահմանեան գաղութներու, թէ հայրենական բեմերէն հրապարակային խօսք արտասանեց հայ կեանքը յուզող գրական-հասարակական-ազգային հարցերուն շուրջ, փնտռուած բանախօս որպէս, որուն ծանրակշիռ խօսքը

լուսարձակ ուղեցոյց եղաւ հայ տարագիր բազմութիւններուն համար մասնաւորապէս:

Իր նամակները կը վկայեն որ անոր կեանքը հիւսուեցաւ հայ կեանքի յետ-Եղեռնեան կարեւորագոյն իրադարձութեանց հետ: Սփիւռքեան կեանքի կազմակերպում՝ դպրոց, մամուլ, գրականութիւն, միութենական-քաղաքական կեանք, հայրենադարձ շարժում, Սփիւռք-Հայաստան կապերու մերձեցում եւ ամրապնդում, Մեծ Եղեռնի Յիսունամեակ, Լիբանանի քաղաքացիական կռիւներ, անդրադարձը անոնց Մերձաւոր Արեւելքի գաղութներու ճակատագրին... Հայաստանի անկախացում: Այս բոլորը անցան իր զգայուն ներաշխարհի պրիսմակէն՝ իր միտքն ու հոգին, իր կեանքը դարձնելով սրբազան այրում ի սեր գաղափարի ու գեղեցկութեան, յանուն մեր ժողովուրդի ու հայրենիքի անխաթար ու անխանգար վերապրումին...:

Իր կեանքի վերջալոյսին գրուած նամակներուն մէջ, Վահեան սրտագին կոչ կ'ընէ առաջքը առնելու խօլամիտ այն անզգամութեան, որ կ'աճապարէ դամբանական կարդալ Մերձաւոր Արեւելքի հայութեան վրայ: «Մերձաւոր Արեւելքի հայկական գաղութները, ունենալով Պէյրութը իբրեւ կեդրոն, եղած են, կը մնան ու վաղն ալ պիտի ըլլան ողնասիւնը սփիւռքահայութեան, աղբիւրը՝ անոր բարոյական ու մտաւոր ուժերուն, հայթայթիչը՝ գոյատեւման պայքարի մարդիկներուն...», կը գրէ ան Սմբատ Տէրունեանին յղած իր նամակին մէջ: Չուզահեռաբար, դառնօրէն կ'ափսոսայ ան շուկայիկ մտածելակերպին տիրապետումը՝ իր գաղափարական եութեամբ յատկանշուող Բարեգործականի որոշ շրջանակներէն ներս եւ կ'ահագանգէ Անդրանիկ Փոլատեանին գրուած իր նամակին մէջ. «Հ.Բ.Ը.Ս.-ը, իր վարչական դրութեան մէջ, կը կարօտի հիմնական վերափոխութեան: Այլապէս՝ հեռու չէ անկանգնելի փլուզումը անոր»: Նոյնքան տագնապալից է իր ծայնը Ալեք Մանուկեանին գրուած նամակին մէջ՝ «Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոն»ին վաճառման ի լուր. «Պէտք չէ՛ որ վաճառուի Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին շէնքը, լիբանանահայութեան հետ նաեւ ամբողջ Սփիւռքին ի շահ, ինչո՞ւ չէ՛ նաեւ մեր Հայրենիքին սիրոյն: Չայն պէտք չէ որ ունենան անոնք որ չեն սորված արժեւորել նիւթը՝ չափովը անոր տուած կամ տալիք հոգեւոր, բարոյական, մտաւոր արդիւնքին»: Ինչ կը վերաբերի Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան մասին շրջան ընող ատենի գրոյցներուն, Վահե-Վահեան դարձեալ՝ ցաւոտ սրտի այրումով կը գրէ Անդրանիկ Տագետեանին. «Կը լսեմ տխուր բաներ Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան մէջ տիրող ներկայ կացութեան մասին, ու կ'այրի սիրտս իր ցաւէն: Մեր ամբողջ սփիւռքին մէջ, գրեթէ միակ կեդրոնն է ան, որ կրնայ դառնալ մարգարանը հայ հոգիի վաղուան պահակներուն»: Նոյն ցաւատանջ ապրումով, Հայաստանի վերանկախացման վաղորդայնին, կը վրդովուի բանաստեղծը ի լուր մեր հայրենիքէն ներս պատասխանատու անձանց «ցնորամտութիւններուն»: «Ո՞ւր կ'ուզեն տանիլ մեր անտիրական ժողովուրդը, ոճրայնօրէն թրքամետ իրենց գառանցանքներով: Երրորդ Ուժի բացառման սկզբունքը, հրաւեր մըն է դէպի անդունդը վերջնական գահավիժումի», կը գրէ ան Արա Գալայճեանին 21 Հոկտ. 1990-ին:

իր ներանձնական նամակներուն մէջ, ուղղուած իր ամենէն սիրուած եակներուն,, Վահե-Վահեան կը բանայ իր անձնական մտերմագոյն կեանքի խորախորհուրդ ծալքերը, լսելի դարձնելով ընթերցողին՝ իր սրտի տրոփիւնը, շունչի հեւքը, հոգիի թրթիռն ու նրբանուրբ մեղեդին, որոնք ընթերցողը կ'առնեն իր ներքին խորապրումներուն առթած ներշնչանքի կախարդանքին տակ...:

✘ Եւ այսպէս, Վահե-Վահեան՝ բանաստեղծն ու խմբագիրը, կրթական մշակն ու ազգային հասարակական գործիչը, նամակ առ նամակ եւ տող առ տող կը բանայ իր սրտին ու մտքին գաղտնարանը, տեսանելի դարձնելով ի մասնաւորի իր խռովքներն ու տազնապները, երազներն ու տեսիլքը՝ աւելի քան վաթսուն տարիներու վրայ երկարող հայ կեանքի գրական-գեղարուեստական, մշակութային-կրթական, ազգային-հասարակական խնդիրներուն շուրջ...սիրտէ-սիրտ փոխանցուող անկեղծութեամբ եւ հարազատութեամբ: Նամականիին ընթերցումը, արեւմտահայերէնի անոր ողջ գեղեցկութեամբ ու անթերի մաքրութեամբ, հոգեմտաւոր խրախճանք էբանաստեղծի սրտին հետ հոգեյոյզ հաղորդակցութիւն, որմէ դուրս կու գայ ընթերցողը առաւել հարստացած, ազնուացած ու հայացած...:

Իր դասեր՝ Շողեր Ապտալեանին ուղղուած մէկ նամակին մէջ, բանաստեղծը ցաւատանջ պիտի խոստովանէր. «*Դատապարտուած եմ մնալու միշտ չհասկցուած մարդը...*»: Սիրելի բանաստեղծ, որ եղար նաեւ՝ Հայոց լեզուի եւ Հայ գրականութեան մեր երախտարժան ուսուցիչը, ՀԲԸՄ Դարուհի Յակոբեան Երկր. Վարժարանի յարկին տակ, կրնաս վստահ ըլլալ անդէնական կեանքիդ մէջ, որ այս ՆԱՄԱԿՆԵՐՈՒ հոգեպարար ընթերցումով, մենք կրցանք քիչ մը աւելի թափանցել քու հարուստ ներաշխարհիդ խորախորհուրդ ծալքերէն ներս, աւելի լաւ հասկնալ ու գնահատել բացառիկ անձդ, որուն սիրտը մշտապէս բաբախեց մեծ ՍԻՐՈՎԸ մեր ժողովուրդին ու հայրենիքին, ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔՈՎԸ հայ գիր ու գրականութեան, ՀԱՅ ՀՈԳԻՆ:

Յաւերժ լո՛յս ու օրինութի՛ւն քու յիշատակիդ, ՎԱՐՁՔԸ ԿԱՏԱՐ՝ այս արժէքաւոր հատորը կազմող ու խմբագրող Արամ Սեփեթճեանին, ինչպէս նաեւ՝ գայն հրատարակելու յանձնառութիւնը ի կատար ածող Յուլակ եւ Շաքէ Ապտալեաններուն:

